

Primena nove paradigme održivog razvoja potopljenih područja u nalaženju konačnog rešenja za status hidrosistema "Ibar-Lepenac"

Maj 2015.

Dragiša Mijačić¹

Uvod

Odmah nakon potpisivanja Briselskog sporazuma (april 2013. godine) predstavnici vlasti i pregovaračkih timova iz Srbije i sa Kosova su stavili do znanja da dogovor o upravljanju hidrosistemom "Ibar-Lepenac" neće biti lako postignut. Aktivna diskusija o ovom strateški važnom resursu se nastavlja i danas, što možemo zaključiti iz izjava oba pregovaračka tima. "Jezero Gazivode je prirodni resurs i državna imovina Kosova i o tim temama ne razgovaramo ni sa kim, ni u kakvim okolnostima" nedavno je izjavila Edita Tahiri, glavni pregovarač Vlade Kosova.² "Ne dam Gazivode" energično odgovara premijer Srbije Aleksandar Vučić.³ Ove i mnogobrojne druge izjave jasno pokazuju da su pregovori teški i da nema naznaka skorog nalaženja optimalnog rešenja.

Argumenti predstavnika Srbije se odnose na činjenicu da se najveći deo infrastrukture hidrosistema "Ibar-Lepenac" nalazi na teritoriji opštine Zubin Potok u kojoj većinu stanovništva čine Srbi, gde je locirano veliko akumulaciono jezero i zemljana brana "Gazivode", hidroelektrana, kao i mala akumulacija sa branom "Pridvorica" odakle počinje kanal za navodnjavanje koji se proteže do Prištine i Obilića. Značajan deo jez-

1 Institut za teritorijalni ekonomski razvoj – InTER je osnovan 2006. godine godine kao neprofitni, nezavisni nevladin think tank, sa misijom promocije i unapređenja održivog društveno-ekonomskog teritorijalnog razvoja u zemljama Zapadnog Balkana. InTER je registrovan pri Agenciji za privredne registre Republike Srbije i pri Ministarstvu javne uprave privremene Vlade Kosova. Dvostruka registracija daje InTER-u pravni status i mogućnost rada u svim zemljama Zapadnog Balkana. Više o InTER-u je dostupno na www.regionalnirazvoj.org.

Dragiša Mijačić je direktor Instituta za teritorijalni ekonomski razvoj - InTER. Komentare i sugestije slati na dmijacic@regionalnirazvoj.org.

2 Blic (22. april 2015): <http://bit.ly/1DKHN9S>

3 Politika (7. maj 2015): <http://bit.ly/1EygfvQ>

era Gazivode se nalazi i na teritoriji opština Tutin i Novi Pazar. Pored toga, izgradnja hidrosistema "Ibar-Lepenac" je finansirana iz kredita Svetske banke koji se već godinama otplaćuje iz Budžeta Vlade Srbije. Otuda, Vlada u Beogradu smatra da ima legitimitet u nametanju razgovora o sudbini ovog preduzeća, pokušavajući da se njegovo upravljanje prenese na Zajednicu srpskih gradova i opština na Kosovu koja tek treba da se formira u procesu pregovora koji se vode u Briselu pod okriljem Evropske unije.

Sa druge strane, predstavnici Vlade Kosova ne žele da pregovaraju o sudbini hidrosistema "Ibar-Lepenac" jer je deo imovine Kosova, a po njihovoj tvrdnji nikakvi pregovori o imovini Kosova ne dolaze u obzir. U tom smislu Vlada Kosova se poziva na Rezoluciju 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija iz 1999 kojom je uspostavljen UNMIK, zatim na UNMIK Regulativu br. 1999/1 koja nalaže da UNMIK preuzima na upravljanje svu imovinu Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srbije koja se nalazi na Kosovu, zatim na UNMIK Regulativu 2002/12 kojom se osniva Kosovska agencija poverenja (na eng. Kosovo Trust Agency) koja preuzima vlasništvo nad javnim i društvenim preduzećima na Kosovu. Nakon proglašenja nezavisnosti Kosovska agencija poverenja prelazi u kosovski pravni sistem.

Uzimajući kao pretpostavku da se razgovori o sudbini hidrosistema "Ibar-Lepenac" ipak odvijaju u nekom formatu, ovaj dokument pokušava da doprinese diskusiji i predloži rešenja koja bi mogla biti prihvatljiva za obe strane u pregovorima.

Hidrosistem "Ibar-Lepenac"

Hidrosistem "Ibar-Lepenac" predstavlja složeni sistem brana, hidroelektrana i vodonosnih kanala koji se sastojao iz dve celine, severnog dela

koji se oslanjao na sliv i potencijale reke Ibar i južnog dela koji se oslanjao na resurse reke Lepenac. Severni deo hidrosistema je podrazumevao izgradnju brane i hidroelektrane "Gazivode", izgradnju male brane "Pridvorica" i sistema pumpnih stanica i nadzemnih i podzemnih vodonosnih kanala. Izgradnja severnog dela hidrosistema "Ibar-Lepenac" je započeta 1972. godine kada je Džemal Bijedić, predsednik vlade SFRJ, položio kamen temeljac za izgradnju zemljane brane u blizini sela Gazivode, po čemu su kasnije brana, jezero i hidroelektrana dobili ime. Brana Gazivode je završena 1977. godine, a hidroelektrana 1983. godine, dok je kompletna izgradnja severnog dela hidrosistema završena 1986. godine. Projekat se finansirao iz kredita Svetske banke, a građevinske radove je izvodila "Hidrotehnika" iz Beograda.

Izgradnja južnog dela hidrosistema "Ibar-Lepenac" koji se odnosio na vodene potencijale reke Lepenac na jugu Kosova nikada nije započeta, čime se može reći da ovaj sistem nikada nije završen u smislu kako je inicijalno zamišljen.

Nema sumnje da hidrosistem "Ibar - Lepenac" predstavlja strateški ekonomski resurs na Kosovu. Jezero Gazivode je 24km duga akumulacija od 380 miliona m³ vode koja se manjim delom (oko jedne trećine) nalazi na teritorijama opštine Tutin i Novog Pazara, a većim na teritoriji opštine Zubin Potok. Brana "Gazivode" predstavlja jednu od najvećih zemljanih brana u Evropi sa dužinom od 460m i visinom od 107m. Ispod brane se nalazi hidroelektrana sa dve turbine od po 17,5 kW (ukupno 35kW instalisane snage) i kompenzaciono jezero "Pridvorica" sa 480.000m³ vode, odakle počinje sistem vodonosnih kanala.

Kanalsku infrastrukturu čine otvoreni i zatvoreni vodonosni kanali kapaciteta 22,2m³/s, kao i nekoliko pumpnih stanica. Vodonosni kanal ukupne dužine od 146,6km služi za vodosnabdevanje pijaćom vodom regionalnih i lokalnih vodovoda, za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta i za snabdevanje vodom velikih energetske sistema i privrednih postrojenja. Pored primarnog voda, kanal se deli na tri velika kraka, od kojih jedan vodi ka Trepči, drugi ka Prištini i Čaglavici, odakle se voda pumpa u jezero Badovac, a treći ka Feroniklu i Glogovcu. Glavni vod vodi do termoelektrane "Kosovo B" u Obiliću.

Hidrosistem "Ibar-Lepenac" snabdeva pijaćom vodom oko 15% teritorije Kosova, na području gradova Kosovske Mitrovice, Zvečana, Srbice, Vučitrna, Glogovca i Prištine sa okolinom (Kosovo Polje, Gračanica, Lipljan, Obilić). U toku je izgradnja sistema za vodosnabdevanje opština Zubin Potok, Severna Mitrovica i Zvečan koji se takođe oslanja na vodu iz hidrosistema "Ibar-Lepenac". Hidrosistem "Ibar-Lepenac" takođe isporučuje vodu za strateški važna industrijska postrojenja na Kosovu, pre

svoga za termoelektrane "Kosovo B"⁴ i "Kosova A", kao i za Feronikl iz Glogovca i Trepču iz Kosovske Mitrovice. Pored toga, hidrosistem "Ibar-Lepenac" pruža usluge navodnjavanja za oko 1.860 hektara poljoprivrednog zemljišta na Kosovu.⁵ Na vodu iz hidrosistema "Ibar-Lepenac" se računa i kad je u pitanju hlađenje turbina termoelektrane "Novo Kosovo" od 600MW čija izgradnja se predviđa u narednim godinama.

Upravljanje hidrosistemom "Ibar-Lepenac"

Upravljanje hidrosistemom predstavlja realnost dualnosti na severu Kosova. Sa jedne strane, hidrosistemom upravlja Javno preduzeće "Ibar-Lepenac" sa sedištem u Prištini. Preduzeće "Ibar-Lepenac" je osnovano 1967. godine, dok je 1986. godine preregistrovano u društveno preduzeće za potrebe rada i održavanja infrastrukture i uređaja višenamenskog sistema. Dolaskom misije UNMIK i osnivanjem Kosovske agencije poverenja Hidrosistem "Ibar-Lepenac" postaje javno preduzeće. Početkom 2008. godine hidrosistem je postao Vodoprivredno preduzeće "Ibar-Lepenac" D.D., deoničarsko društvo u stoprocentnom vlasništvu Vlade Kosova.⁶ Vodoprivredno preduzeće "Ibar-Lepenac" D.D. ima 196 zaposlenih⁷ i snabdeva vodom za piće nekoliko regionalnih vodovoda na Kosovu, zatim obezbeđuje vodu za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta i industrijska postrojenja (Trepča, Kosovo B, Kosovo A i Feronikl) i proizvodi električnu energiju.⁸

Sa druge strane, instalacijama hidrosistema "Ibar-Lepenac" na severu Kosova upravlja Javno preduzeće za vodosnabdevanje i za proizvodnju i distribuciju električne energije "Ibar", sa sedištem u Zubinom Potoku. Javno preduzeće je osnovala Vlada Republike Srbije 15. marta 2002. godine ali nikada zvanično nije prepoznato od strane nadležnih organa UNMIK administracije, pa ga time institucije Kosova smatraju nelegitimnim.

I pored dualnosti u upravljanju resursima preduzeća "Ibar-Lepenac" i čestih političkih i bezbednosnih problema na severu Kosova, hidrosistem je funkcionisao bez većih problema tokom svih godina nakon 1999. Ovo se može objasniti velikim strateškim značajem ovog sistema za energetske i ekonomsku stabilnost na Kosovu.⁹

⁴ *Ukoliko bi došlo do obustave vode iz hidrosistema "Ibar-Lepenac", prema procenama Kosovske energetske korporacije (KEK) termoelektrana "Kosovo B" bi bila u stanju da radi ne više od šest časova.*

⁵ *Strategija za vode Kosova 2015-2034, str. 105.*

⁶ *Vodoprivredno preduzeće "Ibar-Lepenac" funkcioniše u okviru Zakona o poslovnim društvima (Zakon br.: 02/L-123) i Zakona o javnim preduzećima (Zakon br.: 03/L-087).*

⁷ *uključujući i 21 zaposlenog iz Zubinog Potoka*

⁸ <http://bit.ly/1bOUSc3>

⁹ *Pored predstavnika vlasti iz Prištine i Beograda koji često*

Zakonska regulativa vezana za hidrosistem "Ibar-Lepenac"

Zakonska osnova vezana za Hidrosistem "Ibar-Lepenac" se sastoji od zakona koji regulišu sektor upravljanja vodom i vodenih resursa i od zakona koji regulišu energetske sisteme na Kosovu.

Osnova zakonske regulative o upravljanju vodama na Kosovu je Zakon o vodama br.04/L-147¹⁰ koji u članu 27. propisuje četiri vrste prihoda koji se ostvaruju korišćenjem voda:

1. Konzumiranje vode za piće, pripremu hrane, navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta i korišćenje vode za potrebe industrije;
2. Proizvodnju električne energije;
3. Turizam i rekreaciju;
4. Aktivnosti isporuke i oslobađanje vode, kao i druge aktivnosti.

Naknada za korišćenje vode i vodenih resursa je definisana Administrativnim uputstvom br. 6/2006 koji propisuje visinu kompenzacije za svaki vid korišćenja voda.

- Netretirane vode koje se direktno uzimaju: 0,001 EUR/m³;
- Zalivanje poljoprivrednog zemljišta vodom iz veštačkih jezera: 10 EUR/ha;
- Proizvođači električne energije za svaki proizvedeni kWh u hidrocentrali: 2,5% od prodate cene;

Važno je napomenuti i to da je u toku javna rasprava Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Vlade Kosova u vezi donošenja Administrativnog uputstva o sanitarnim zaštićenim zonama¹¹ koje će, između ostalog, ograničiti iskorišćavanje ekonomskih i turističkih potencijala jezera Gazivode kroz zabranu upotrebe plovnih sredstava na naftni pogon, sportova na vodi, kupanja, komercijalnog uzgajanja ribe, davanja vode stoci, primene đubriva, izgradnje objekata na obali jezera i slično. Donošenje ove uredbe će svakako ograničiti razvoj opština na kojima se nalazi akumulacija, u ovom slučaju opštine Zubin Potok.¹²

---

govore o značaju ovog sistema, strateški značaj hidrosistema "Ibar-Lepenac" je naglašen i u tajnom izveštaju Američke ambasade na Kosovu pod nazivom "Sistem vodosnabdevanja na Kosovu: međuzavisnost Severa i Juga čini sabotazu nemogućom". Videti: <http://bit.ly/1JhkQjn>

10 Službeni glasnik Republike Kosovo br. 10 od 29. aprila 2013.

11 Predlog Administrativnog uputstva o sanitarnim zaštićenim zonama se može naći na <http://bit.ly/1cKNOy5>

12 Odredbe ovog Administrativnog uputstva neće imati uticaja na obale jezera Gazivode koje pripadaju teritoriji Grada Novog Pazara i opštine Tutin.

Zakonski okvir za upravljanje i organizaciju energetskog sektora na Kosovu čine sledeći zakoni:

- Zakon br. 03/L-184 o energiji;
- Zakon br. 03/L-185 o energetskom regulatoru;
- Zakon br.03/L-201 o električnoj energiji;
- Zakon br. 04/L-016 o energetske efikasnosti;

Pored ovih zakona, značajnu ulogu u ovom sektoru ima i Energetska strategija Republike Kosovo 2013-2022.

Sredstva prikupljena naplatom naknada za korišćenje voda ili proizvodnju električne energije se uplaćuju u budžet Kosova. Bez obzira na činjenicu da se većina infrastrukture hidrosistema "Ibar-Lepenac" nalazi u opštini Zubin Potok, koja je pretrpela ogromnu štetu od izgradnje hidroakumulacije "Gazivode",¹³ do sada nije uspostavljen nikakav mehanizam koji bi nadoknadio gubitak za potopljeno zemljište i omogućio održivi razvoj ovog područja.¹⁴ Drugim rečima kosovska legislativa ne podrazumeva nikakvu nadoknadu opštinama na čijoj teritoriji se nalaze akumulacije vode za navodnjavanje i za proizvodnju električne energije.

Nova paradigma razvoja područja u kojima se nalaze hidrosistemi

Svetska banka je tokom 1990-ih prepoznala činjenicu da izgradnja i održavanje hidrosistema u značajnoj meri mogu doprineti smanjenju siromaštva u zemljama u razvoju. Analize su pokazale da izgradnja hidrosistema najviše pogađa lokalno stanovništvo koje trpi posledice zbog prisilnog preseljenja stanovništva i izmene društvenih i ekonomskih okolnosti, uključujući gubitak prihoda, gubitak posla, gubitak imovine, socijalne infrastrukture i slično. Jednokratna kompenzacija za potopljeno zemljište nije dovoljna da podmiri gubitke koje trpi lokalno stanovništvo. Otuda je Svetska banka uvela novu paradigmu koja predlaže pravedniju podelu dobiti (Benefit-Sharing) od korišćenja hidrosistema kako bi se omogućila održivost razvoja lokalnih zajednica pogođenih izgradnjom takvih instalacija.¹⁵¹⁶

13 Izgradnjom jezera Gazivode samo u opštini Zubin Potok su potopljena 13 sela i izmešteno je oko 3.500 stanovnika, od kojih se većina trajno raselila sa područja te opštine.

14 Tako na primer, ukupna investiciona ulaganja Ministarstva ekonomije (i finansija) Vlade Kosova u opštinu Zubin Potok za period 2006-2011 je iznosio 14.820€ ili 2€ po glavi stanovnika. Izvor: Strategija za vode Kosova 2015-2034, str. 132.

15 Chaogang Wang, A Guide for Local Benefit Sharing in Hydropower Projects, Social Development Working Papers No. 128/June 2012, Svetska Banka, dostupno na <http://bit.ly/1dE9Fay>

16 Leif Lillehammer, Orlando San Martin and Scivcharn Dhillon, Benefit Sharing and Hydropower: Enhancing Development Benefits of Hydropower Investments Through an Operational Framework, Final Synthesis Report, A Sweco Report for the World Bank, September 2011.

Podela dobiti je prepoznata i od strane Svetske komisije brana¹⁷ koja u svom izveštaju iz novembra 2000 godine svrstava pravedniju podelu dobiti kao jedan od sedam prioriteta za unapređenje upravljanja hidrosistemima.¹⁸

Podela dobiti se ogleda u različitim finansijskim i ne-finansijskim instrumentima koji su zasnovani na dogovoru između svih ključnih aktera: preduzeća za upravljanje hidrosistemom, predstavnika vlasti na različitim nivoima i predstavnika lokalne zajednice (uključujući i ne-vladine organizacije).

Finansijski instrumenti podrazumevaju izdvajanje određenog dela profita ostvarenog korišćenjem hidrosistema za potrebe razvoja lokalnih zajednica i uključuju mehanizme direktnog transfera u budžet lokalnih samouprava ili regionalnih vlasti, zatim mogućnost prioriteta u snabdevanju električnom energijom ili vodom, povoljnije cene električne energije ili cene vode iz hidrosistema, finansiranje projekata zaštite životne okoline i ekoloških udruženja, stvaranje fonda za razvoj zajednice ili pak podelu akcija preduzeća koje upravlja hidrosistemom. Sa druge strane, nefinansijski instrumenti podrazumevaju saradnju sa lokalnom zajednicom prilikom izrade projektne dokumentacije ili tokom upravljanja hidrosistemom kako bi se ostvarila maksimalna korist za lokalno stanovništvo. Nefinansijski instrumenti takođe podrazumevaju korist od sekundarne infrastrukture koja je izgrađena za potrebe hidrosistema (putevi, smeštajni kapaciteti za radnike, sportska infrastruktura i sl.), kao i mogućnost zapošljavanja za lokalno stanovništvo.

Uloga centralnih vlasti je takođe jako bitna u prepoznavanju potrebe da se područja na kojima se grade veliki hidrosistemi tretiraju na poseban način kako bi se omogućio njihov održivi društveno-ekonomski razvoj i smanjile negativne eksternalije. U tom cilju centralne vlasti donose zakone, podzakonska akta i politike koje stimulišu razvoj ovih područja.

17 Svetska komisija brana - The World Commission of Dams – je osnovana u maju 1998. godine uz posredovanje Svetske banke i Svetske unije za konverzaciju (IUCN), kao odgovor na međunarodne i domaće kontraverze oko izgradnje velikih brana. Mandat ove organizacije je da proceni razvojni uticaj izgradnje velikih brana kai i alternative za vodene resurse i razvoj energetike; i da razvoje međunarodno prihvatljive kriterijume, smernice i standarde za planiranje, projektovanje, izgradnju, procene uticaja, praćenje rada i zabrane korišćenja brana. Više o Svetskoj komisije za brane može se naći na: <http://bit.ly/1ClpTXI>

18 Dams and Development: A New Framework for Decision-Making, the World Commission of Dams, November 2000, <http://bit.ly/1zZPu0E>

Postoje mnogobrojni primeri primene nove paradigme ravnomerne podele dobiti u kojima se stimuliše društveno-ekonomski razvoj područja u kojima se grade hidrosistemi, od kojih neke predstavljamo u narednom tekstu.

Norveška

Princip podele dobiti prilikom izgradnje i upravljanja hidrosistemima u Norveškoj se reguliše različitim zakonima, od kojih su najznačajniji: Industrijski koncesioni zakon br. 16 (1917), Zakon o regulaciji vodotoka (1917), Zakon o energetici (1991) i Zakon o vodnim resursima (2000).

Zbog specifičnog reljefa, prilikom izgradnje hidroelektrana u Norveškoj nema puno raseljavanja stanovništva. Međutim, opštine na čijoj lokaciji se nalaze hidrosistemi imaju značajne koristi od ovih instalacija, i to na sledeći način:

- porezi i takse koje preduzeća hidrosistema plaćaju regionalnim i lokalnim vlastima. Među njima je porez na upotrebu resursa, porez na profit preduzeća hidrosistema i takse za dozvolu za rad. Porez na upotrebu resursa se računa na osnovu prosečne proizvodnje električne energije iz hidrosistema;
  - Porez na profit: 28%, od čega 20,75% ide u centralni budžet, 2,5% regionalnim vlastima i 4,75% lokalnim vlastima;
  - Porez na imovinu: 0,7% od tržišne vrednosti hidrosistema;
  - Porez na resurse: 0,013 NOK (0,0015 EUR) po proizvedenom kilovat-satu (kWh) na pragu elektrane, od čega 0,011 NOK (0,0013 EUR) ide opštinama, a 0,002 NOK (0,0002 EUR) regionalnim vlastima;
  - Takse: hidrosistemi su dužni da opštinama isporuče do 10% električne energije proizvedene na njihovoj teritoriji.
- Udeo u vlasništvu preduzeća: Opštine imaju udeo u vlasništvu hidrosistema i dobijaju naknadu u vidu dividende;
- Povoljnija cena struje: opštine na kojoj se nalaze hidrosistemi imaju povoljniju cenu struje koja se proizvodi na njenoj teritoriji;
- Fond za lokalni razvoj: preduzeća hidrosistema uplaćuju nepovratna sredstva u Fond za lokalni razvoj kojim rukovode opštine na čijoj teritoriji se nalaze ti sistemi.

Crna Gora

Crna Gora takođe ima stimulativnu zakonsku regulativu koja omogućava razvoj opština na čijoj teritoriji

se nalaze hidroakumulacioni sistemi. Ovu oblast reguliše Zakon o finansiranju upravljanja vodama¹⁹ koji predviđa plaćanje naknade za korišćenje vode za proizvodnju električne energije, druge pogonske namene, navodnjavanje, komunalne potrebe i sl. Ovim zakonom se predviđa podela sredstava prikupljenih od naknada između centralne vlasti i opština na čijim teritorijama se nalaze resursi koji se zasnivaju na vodama u razmeri 70:30.

Naknada se plaća prema količini proizvedene električne energije (kWh) na pragu elektrane, a za korišćenje vodne snage za druge pogonske namene prema snazi postrojenja. Na međudržavnom vodotoku, naknada se plaća prema količini proizvedene električne energije od vode kojom se hidroakumulacija neposredno puni vodom sa teritorije Crne Gore, ako međunarodnim ugovorom nije drukčije određeno. Naknada se takođe plaća i za korišćenje vode u izuzetno povoljnim prirodnim uslovima, korišćenjem hidroakumulacija, a obračunava prema zapremini (m³) hidroakumulacije ili njenog dela utvrđenoj tehničkoj dokumentaciji

Visina naknada za korišćenje voda je određena posebnom odlukom Vlade Crne Gore.²⁰ Ovde izdvajamo visinu naknada za korišćenje voda koje su relevantne za potrebe ovog dokumenta:

- naknada za piće i komunalne potrebe 0,015 EUR/m³ isporučene vode ;
- naknada za pogonske i tehnološke potrebe 0,02 EUR/m³ iskorišćene vode;
- naknada za navodnjavanje 0,004 EUR/m³ zahvaćene vode;
- naknada za odvođenje ili dopremanje vode u komercijalne svrhe 0,03 EUR/m³ isporučene vode;
- naknada za proizvodnju električne energije na pragu elektrane 0,0001 EUR/kWh, za korišćenje vode u izuzetno povoljnim prirodnim uslovima korišćenjem hidroakumulacija 0,0006 EUR/m³, a za druge pogonske namene 0,00005 EUR/kW.

Bosna i Hercegovina

Oba entiteta u Bosni i Hercegovini imaju povoljno zakonodavstvo koje stimuliše razvoj u opštinama na kojima se nalaze hidroakumulacioni objekti.

U Federaciji Bosne i Hercegovine ovu oblast reguliše Zakon o izdavanju i usmeravanju dela prihoda ostvarenih korišćenjem hidroakumulacionih objekata²¹ koji pro-

pisuje naknadu od 0,01 KM (0,0051EUR) po proizvedenom kWh i 0,005KM (0,0025EUR) po utrošenom m³ vode. Naknada se usklađuje sa povećanjem ili smanjenjem cene električne energije koju utvrđuje Regulatorna komisija za električnu energiju Federacije BiH.

Naknada se uplaćuje u budžet opštine ili grada na čijem području je izgrađen hidroakumulacioni objekat. Ako je hidroakumulacija izgrađena na području dve ili više opština, sredstva se raspoređuju srazmerno površini potopljenog zemljišta i razmerno količini prikupljene vode sa područja tih opština.

Slična zakonska regulativa postoji i u drugom entitetu Bosne i Hercegovine, u Republici Srpskoj. Ovu oblast reguliše Zakon o naknadama za korišćenje prirodnih resursa u svrhu proizvodnje električne energije²² koji predviđa naknadu od 0,01KM (0,0051EUR) po proizvedenom kWh. Sredstva se plaćaju u budžetima opština na čijoj se teritoriji nalaze hidroakumulacioni objekti i u Fond solidarnosti za obnovu Republike Srpske u razmeri 50:50.²³ Ukoliko su hidroakumulacioni objekti izgrađeni na teritoriji više opština, naknada se deli srazmerno površini potopljenog zemljišta.

Zakonsko rešenje u Republici Srpskoj propisuje da opštine mogu koristiti sredstva prikupljena od naknada korišćenja vode za proizvodnju električne energije isključivo za:

- izgradnju i sanaciju primarnih infrastrukturnih objekata (vodovod, kanalizacija, toplovod, lokalni putevi i dr.) koji su u funkciji privrednog razvoja i zapošljavanja.²⁴
- izgradnju novih privrednih kapaciteta ili proširenje postojećih, uključujući i stimulatívno kreditiranje, kao i za druge namene utvrđene Programom korišćenja sredstava uplaćenih po osnovu naknada koje su opštine dužne da usvoje u lokalnim skupštinama i dostave Ministarstvu finansija Republike Srpske.

Primena nove paradigme kao deo održivog rešenja problema upravljanja hidrosistemom "Ibar-Lepenac"

Izgradnja hidrosistema "Ibar Lepenac" nije doprinela održivom razvoju opština na čijoj se teritoriji nalaze glavne infrastrukturne instalacije ovog sistema. Naime, izgradnjom akumulacije "Gazivode" opština Zubin Potok i delovi opština Tutin i Novi Pazar su izgubile demo-

22 "Sl. glasnik Republike Srpske", br. 52 od 16. juna 2014.g.

23 Podela sredstava je uvedena Zakonom iz 2014. g. kada se i formirao Fond solidarnosti kako bi se pomoglo poplavljenim područjima. Prethodnim zakonskim rešenjem sva sredstva po ovom osnovu su išla opštinama.

24 Za razvoj infrastrukture se mora upotrebiti najmanje 30% ovih ukupnih sredstava koja su prikupljena po osnovu ovog zakona.

19 "Službeni list CG" br.65/08

20 Odluka o visini i načinu obračunavanja vodnih naknada i kriterijumima i načinu utvrđivanja stepena zagađenosti voda, "Službeni list Crne Gore", br. 29/09 od 24. aprila 2009. g.

21 "Sl. novine FBiH", br. 44 od 12. septembra 2002.g., 18/3, 9/04, 57/06

grafsku i ekonomsku bazu što je doprinelo njihovoj stagnaciji razvoja. Otuda ne čudi činjenica da su ove opštine među najnerazvijenijim na Balkanu.

Postojeća legislativa na Kosovu i u Srbiji ne stimuliše razvoj opština u kojima se nalaze veštačke akumulacije za proizvodnju električne energije ili za navodnjavanje, a prihodi ostvareni kroz eksploataciju ovih resursa se slivaju u preduzeća koja upravljaju ovim resursima ili u centralni budžet. Imajući u vidu da je sudbina Hidrosistema "Ibar-Lepenac" u fokusu pregovora u Briselu između Prištine i Beograda, ovo je jedinstvena prilika da se ispravi istorijska nepravda nanese na opštinama Zubin Potok, Tutin i Novi Pazar, kao i opštinama na Kosovu na čijim teritorijama se nalazi kanalska mreža, i pomogne njihovom održivom razvoju u budućnosti.

U tom cilju, predlažu se sledeće preporuke koje će doprineti održivom razvoju potopljenih područja.

Preporuka 1: Primeniti novu paradigmu pravedne raspodele dobiti kao podršku razvoju opština oštećenih izgradnjom Hidrosistema "Ibar-Lepenac"

Imajući u vidu da se korišćenjem resursa Hidrosistema "Ibar-Lepenac" isključivo prihoduje na Kosovu, potrebno je doneti zakone i podzakonska akta u okviru kosovskog pravnog sistema koji bi garantovali ravnopravnu raspodelu dela ostvarenog profita u skladu sa principima dobre prakse u primeni nove paradigme razvoja opština oštećenih izgradnjom ovog sistema. Ova zakonska regulativa bi trebala regulisati transfer dela prihoda ostvarenih korišćenjem resursa ovog sistema lokalnim samoupravama na kojima se nalaze delovi Hidrosistema "Ibar-Lepenac", ostvarenih kroz naplatu naknada za korišćenje vode za proizvodnju električne energije, navodnjavanje, komunalne potrebe i potrebe industrije. U tom smislu predlažu se sledeća rešenja:

- Polovinu prihoda od naknade od proizvodnje električne energije u hidroelektrani "Gazivode" potrebno je podeliti između opština Zubin Potok, Tutin i Novi Pazar, srazmerno površini potopljenog zemljišta i razmerno količini prikupljene vode sa područja tih opština. Ova naknada se meri na osnovu količine proizvedene električne energije (u kW) na pragu elektrane i na osnovu količine utrošene vode (u m³). Drugu polovinu ove naknade potrebno je podeliti između budžeta Kosova i budžeta Zajednice srpskih opština na Kosovu u procentu koji bi se dogovorio u okviru Briselskih pregovora. Visinu naknade potrebno je uskladiti sa cenom električne energije na Kosovu.

- Najmanje dve trećine prihoda od naknade za korišćenje vode iz akumulacije za potrebe navodnjavanja, komunalne potrebe i potrebe industrije podeliti između opština Zubin Potok, Tutin, Novi Pazar i drugih opština na Kosovu (Mitrovica, Vučitrn, Obilić, Priština, Glogovac) u kojima se nalazi kanalska mreža Hidrosistema "Ibar-Lepenac", srazmerno površini potopljenog zemljišta ovih opština. Ova naknada se meri na osnovu isporučene količine vode (u m³) na pragu brane "Pridvorica". Jednu trećinu ove naknade podeliti između budžeta Kosova i budžeta Zajednice srpskih opština na Kosovu u procentu koji bi se dogovorio u okviru Briselskih pregovora. Visinu naknade potrebno je uskladiti sa pravilnikom o naplati vode za navodnjavanje, za komunalnu potrebu, za hlađenje turbina termoelektrana ili za potrebe industrije.
- Lokalne samouprave na Kosovu i u Srbiji koje prihoduju po osnovu naknada od korišćenja vode iz akumulacije "Gazivode" mogu koristiti ta sredstva isključivo za realizaciju razvojnih programa i projekata koji su u skladu sa Strategijama razvoja tih lokalnih samouprava. Najmanje polovina prihodnih sredstava u opštinama Zubin Potok i Tutin moraju biti upotrebljeni za razvoj sela i naselja koja su pretrpela direktnu štetu od potapanja jezera, dok u slučaju Grada Novog Pazara procenat direktne koristi sela koja su pretrpela štetu od izgradnje akumulacije "Gazivode" ne sme biti manji od 75%.
- Potrebno je osnovati Regionalnu agenciju za održivi razvoj jezera Gazivode koja bi imala ingerencije na celoj teritoriji ove akumulacije (u selima i naseljima opština Zubin Potok, Tutin i Novi Pazar). S tim u vezi potrebno je naći odgovarajući pravni mehanizam za osnivanje i delovanje takve agencije na teritoriji Kosova i Srbije. Agencija bi se bavila promocijom i razvojem turizma, ekonomskim i ruralnim razvojem, a imala bi i izvršna ovlašćenja u očuvanju životne sredine i regulaciji ribolova na jezeru Gazivode. Regionalna agencija bi se finansirala iz sredstava koja su dodeljena opštinama od naknada za korišćenje vode iz akumulacije "Gazivode", transfernim sredstvima od centralnih vlasti iz Prištine i Beograda, iz EU programa i iz donacija.

Preporuka 2: Sačuvati energetska stabilnost opština na severu Kosova

Hydrocentrala "Gazivode" igra značajnu ulogu u održavanju energetske stabilnosti opština na severu Kosova, pre svega opština Zubin Potok, Zvečan i severnog dela Kosovske Mitrovice. Otuda je neophodno

zadržati mehanizme isporuke električne energije proizvedene u hidrocentrali "Gazivode" korisnicima iz ovih opština na severu Kosova. Jedan deo električne energije iz ove elektrane potrebno je isporučiti i u energetske sisteme Kosova kako bi se očuvala njegova stabilnost.

Preporuka 3: Tretirati jezero Gazivode kao ekonomski, poljoprivredni i turistički resurs

Hidroakumulacija "Gazivode" predstavlja ekonomski, poljoprivredni i turistički resurs koji je potrebno iskoristiti na najbolji mogući način kako bi se omogućio održivi razvoj opština Zubin Potok, Tutin i Novi Pazar. Otuda je potrebno doneti zakonsku regulativu na Kosovu i u Srbiji koja stimuliše optimalno iskorištavanje potencijala jezera Gazivode, uzimajući u obzir savremenu praksu u zaštiti životne okoline na vodozahvatima i akumulacijama. Rešenja koja se predlažu u predlogu nove Administrativne instrukcije Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Vlade Kosova ograničavaju razvoj područja oko jezera Gazivode pa otuda treba organizovati opširnu javnu debatu o prednostima i manama tih predloga.

Ovde je bitno napomenuti neophodnost rešavanja problema bacanja i čišćenja komunalnog otpada koji završi u jezeru Gazivode. U ovom smislu najviše problema zadaje gradska deponija opštine Rožaje u Crnoj Gori koja se nalazi na samoj obali reke Ibar uzvodno od jezera Gazivode, odakle dolazi najviše komunalnog otpada. Prema tome, u rešavanje pitanja zagađenja jezera Gazivode potrebno je uključiti i lokalne i centralne vlasti iz Crne Gore jer taj problem prevazilazi okvire pregovora između Beograda i Prištine.

Preporuka 4: Pregovarati o konačnom rešenju za Javno preduzeće "Ibar-Lepenac"

Prvi korak u rešavanju statusa javnog preduzeća "Ibar-Lepenac" treba biti promena udela u vlasništvu između centralne vlasti na Kosovu i lokalnih samouprava u kojima se nalaze instalacije ovog preduzeća, u odnosu 50:50. Lokalne samouprave bi učestvovala u vlasničkoj strukturi srazmerno površini koju zahvataju

infrastrukturni objekti kojima raspolaže "Ibar-Lepenac" (akumulacije vode, hidroelektrana i kanalska mreža sa pumpnim stanicama). U raspodeli vlasništva potrebno je uključiti i lokalne samouprave Tutin i Novi Pazar koje funkcionišu u pravnom sistemu Srbije.

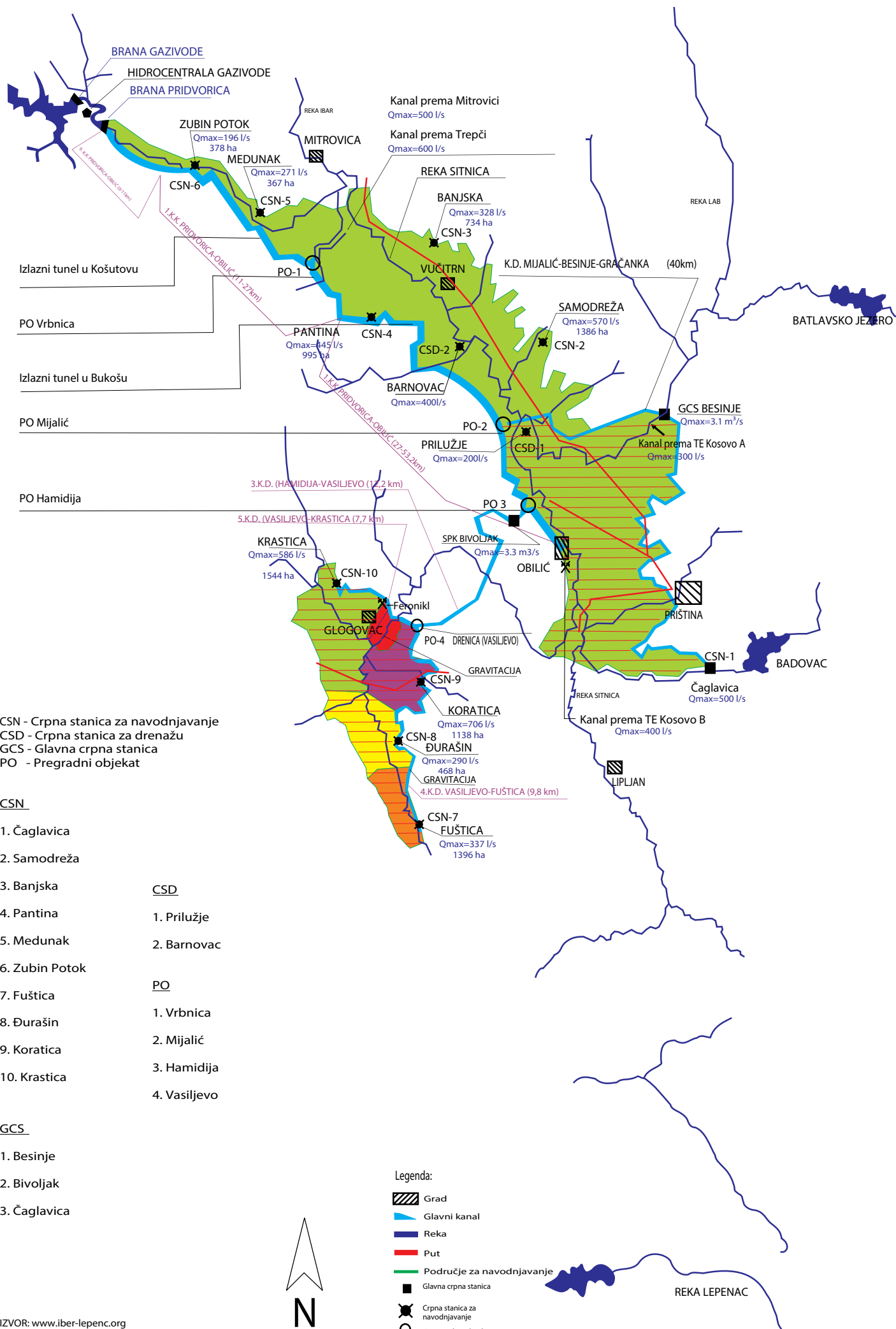
Konačno rešenje za Javno preduzeće "Ibar-Lepenac" treba tražiti u privatizaciji ili dokapitalizaciji. Imajući u vidu strateški značaj resursa kojima ovo preduzeće raspolaže bitno je da ono makar delom ostane u javnom vlasništvu, tako da se ne predlaže potpuna privatizacija. Međutim, potrebno je dokapitalizovati preduzeće kako bi se unapredila efikasnost u upravljanju ovim sistemom i obezbedila sredstva za obnovu infrastrukture, pre svega obnovu kanalske mreže koja je u prilično lošem stanju.

Sporovi u vlasništvu između Srbije i Kosova i eventualne kompenzacije Kosova Srbiji za otplatu kredita Svetske banke kojim se gradio sistem "Ibar-Lepenac" treba tražiti u okviru Briselskih pregovora.

Preporuka 5: Primeniti novu paradigmu podela dobiti i u slučaju ostalih područja na čijoj teritoriji se nalaze hidroakumulacioni sistemi

Slučaj hidrosistema "Ibar-Lepenac" ne treba tretirati kao *sui generis* već se preporučuje Vladi Kosova i Vladi Srbije da donesu neophodnu zakonsku regulativu koja bi omogućila primenu nove paradigme i u drugim potopljenim područjima kako bi se obezbedili uslovi za njihov društveno-ekonomski razvoj. ■

MAPA HIDROSISTEMA IBAR-LEPENAC

CSN - Crpna stanica za navodnjavanje
 CSD - Crpna stanica za drenažu
 GCS - Glavna crpna stanica
 PO - Pregradni objekat

CSN

1. Čaglavica	
2. Samodreža	
3. Banjska	<u>CSD</u>
4. Pantina	1. Priluzje
5. Medunak	2. Barnovac
6. Zubin Potok	
7. Fuštica	<u>PO</u>
8. Đurašin	1. Vrbnica
9. Koratica	2. Mijalić
10. Krastica	3. Hamidija
	4. Vasiljevo

GCS

- Besinje
- Bivoljak
- Čaglavica